

I. Wstęp

I.1. Przedmiot publikacji

Przedmiotem niniejszej publikacji jest analiza interakcji zachodzących 1 między postępowaniem sądowym (jako emanacją władzy publicznej) a postępowaniem arbitrażowym przy rozstrzygnięciu sporów konsumenckich. **Wiele uwagi zostanie poświęcone różnym rodzajom arbitrażu w sprawach konsumenckich. Analizie zostaną poddane także niektóre kwestie związane z harmonizacją oraz znaczenie unifikacji.** Należy bowiem podkreślić, że poszczególne regulacje krajowe różnią się między sobą w zasadniczy, choć często niezauważalny na pierwszy rzut oka sposób.

Autor skoncentrował się przede wszystkim na uogólnieniu poszczegól- 2 nych modeli, a nie na znaczeniu regulacji krajowych czy regulaminów wybranych stałych trybunałów arbitrażowych i innych instytucji prowadzących arbitraż. W niniejszej publikacji na równi potraktowano arbitraż krajowy i międzynarodowy.

Wzajemne stosunki między arbitrażem a przepisami ochroniącymi 3 konsumentów omówiono także w kontekście, który tworzy swoisty konflikt między punktem widzenia sądów a perspektywą arbitrów, czy też w ogóle – postępowania arbitrażowego.

I.2. Odmienność krajowych perspektyw i doświadczeń w kontekście rozstrzygnięcia sporów konsumenckich

Arbitraż z reguły uważa się za jedną z szeregu alternatywnych metod 4 rozstrzygnięcia sporów (ADR)¹, jest więc to metoda inna niż prowadzenie postępowania przed sądami powszechnymi. **Poza arbitrażem można brać pod uwagę mediację czy też mediację wraz z postępowaniem arbitrażowym, postępowanie eksperckie², postępowanie ugodowe oraz**

---

¹ W kilku miejscach zostanie także poruszona różnica między podejściem przyjętym w *common law* i *civil law*, ponieważ *common law* (w odróżnieniu od modelu kontynentalnego) uważa postępowanie arbitrażowe za element tzw. ADR. *Civil law* jest natomiast bliższe podejściu kompetencyjnemu (częściej jednak mieszanemu) i dlatego wyłącza arbitraż z ADR jako szczególną metodę dochodzenia prawa i rozstrzygnięcia sporów.

² Por. np. A. Bělohávek et R. Hótová, Znalci v mezinárodním prostředí (v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech), Praha 2011

inne procedury nazywane co prawda postępowaniem arbitrażowym, ale nieposiadające niektórych jego znamion, jak np. dobrowolność, prawo wyznaczenia arbitra. **Wśród przykładów można wskazać metody rozstrzygania sporów *on-line*, które są podobne do mediacji, jak i sposoby rozstrzygania sporów konsumenckich promowane przez niektóre państwa, np. przez Hiszpanię czy Portugalię. Szczególny system rozstrzygania sporów dotyczących kredytów konsumenckich funkcjonuje w Zjednoczonym Królestwie, gdzie wszystkie spory tego rodzaju są obligatoryjnie rozstrzygane przez rzecznika praw finansowych zgodnie z ustawą o kredytach konsumenckich [GBR] z 1974 r.³. Od strony formalnej postępowanie to znacznie różni się od arbitrażu. Wykonanie orzeczeń (w pewnym sensie orzeczeń władczych rozstrzygnięć) wydanych w takich postępowaniach nie jest możliwe w stosunkach międzynarodowych, nawet na podstawie konwencji nowojorskiej.**

I.3. Zalety i wady postępowania sądowego i arbitrażowego w sporach konsumenckich, sprawiedliwy proces i efektywność rozstrzygania sporów

- 5 Postępowanie arbitrażowe nie stanowi antidotum na wszystko, nie nadaje się bowiem do rozstrzygania wszystkich typów sporów. **Ma też swoich zwolenników i przeciwników. Bardzo trudno jest jednoznacznie stwierdzić, że pewien typ (grupa) sporów *a priori* nadaje się do rozstrzygania w postępowaniu arbitrażowym bardziej niż w postępowaniach przed sądami powszechnymi. Podobnie nie byłoby też możliwe stwierdzenie czegoś przeciwnego. Dotyczy to także sporów konsumenckich (tzn. sporów z umów konsumenckich). W zasadzie nie ulega wątpliwości, że konsument zasługuje na pewien stopień kwalifikowanej ochrony w przypadkach, kiedy z jednej strony jest zmuszony do zawarcia umowy i zarazem nie ma innej możliwości niż przyjęcie warunków określonych przez drugą stronę umowy (przedsiębiorcę). Nie można jednak**

(publikacja jest dostępna także w języku polskim pod tytułem: Biegli w środowisku międzynarodowym w postępowaniu: sądowym cywilnym i karnym oraz arbitrażowym, a także w sporach inwestycyjnych, Warszawa 2011, w języku rosyjskim – Kyiv, Taxon 2011 i rumuńskim – București 2012).

³ Consumer Credit Act (1974), ze zmianami z 2006 r. – Consumer Credit Act (2006). Aktualna wersja Consumer Credit Act (1974) dostępna na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/39/contents#485933> (dostęp: 14.1.2012 r.). Zmiany wprowadzone w 2006 r. zostały poddane analizie np. także na stronach Office of Fair Trading na <http://www.offt.gov.uk/about-the-offt/legal-powers/legal/cca/CCA2006/> (dostęp: 14.1.2012 r.).

co do zasady stwierdzić, że są to spory, w przypadku których droga sądowa jest bardziej odpowiednia niż postępowanie przed arbitrami czy też rozstrzyganie sporu z zastosowaniem innych, tzw. alternatywnych metod rozstrzygania sporów (ADR). Poszczególne państwa, ale także całe wspólnoty międzynarodowe, uświadamiają sobie coraz częściej, że postępowanie sądowe często nie daje skutecznej ochrony prawnej. Jako przykład można wskazać choćby Niemcy. Europejski Trybunał Praw Człowieka w przypadku wielu sporów stwierdził naruszenie prawa do sprawiedliwego procesu z powodu opieszałości i złożoności postępowania sądowego w wielu krajach. **Bardzo często dotyczyło to Niemiec**, jakkolwiek podobne skargi wielokrotnie wnoszone były także przeciwko innym krajom. **Właśnie szereg skarg skierowanych przeciwko Niemcom** doprowadził do wydania orzeczenia przez Wielką Izbę ETPC, która w sprawie *Sümerli p. Niemcom*⁴, jako w pewnym wzorcowym przypadku wyraziła opinię, iż niemieckie prawo procesowe nie zapewnia obecnie efektywnych instrumentów⁵ zapewniających ochronę praw zgodnie z Europejską Konwencją Praw Człowieka (EKPC). Stan faktyczny i prawny sprawy *Sümerli p. Niemcom* stanowi modelowy i nagminny przykład wielu innych podobnych skarg wnoszonych przeciwko różnym państwom i rozpatrywanych przez ETPC w licznych krajach (komplikacje procesowe, opieszałość, wielokrotne zwracanie spraw w celu ich ponownego rozstrzygnięcia przez sąd niższej instancji, opieszałość przy sporządzaniu opinii biegłych i ich rozpatrywaniu – wszystko to razem prowadziło do wieloletniego przeciągania prostych w zasadzie sporów). Pomoc w postaci postępowania arbitrażowego i alternatywnych metod

---

⁴ Wyrok ETPC, sprawa 75.529/01 z 8.6.2006 r. (*Sümerli p. Niemcom*). Niemieckie przepisy konstytucyjne w pełni uwzględniają prawo do szybkiego postępowania przed niezawisłym i bezstronnym sądem, a nawet prawo to wyraźnie ujmują w konstytucjach niektórych krajów związkowych (np. art. 51 ust. 4 konstytucji kraju Brandenburgia [DEU] itp.). Por. np. Council of Europe, Venice Commission. *Can Excessive Length of Proceedings be Remedied? (Science and Technique of Democracy)* 2007, s. 164. W ostatniej przywołanej publikacji wydanej przez RE zawarto szczegółową analizę obejmującą raporty państw EKPC. **Nie można nie zauważyć, że sytuacja związana z długością postępowania, przeszkodami procesowymi i innymi problemami przy dochodzeniu prawa przed sądami występuje w większości krajów. Często są to powtarzalne i ekstremalne problemy; jeszcze gorsze jest to, że problemy te powstają coraz częściej i czas postępowania wciąż się przedłuża, nawet w krajach rozwiniętych z demokracją o długich tradycjach i rozwiniętym systemem i infrastrukturą sądownictwa.**

⁵ **Interesująca pozycja dotycząca tej kwestii zob. O. Hájek, Winning your case in good, effective remedy is better! Recognition of Foreign Judgments and Arbitral Awards in the Czech Republic, Common Law Review 2008, Nr 8.**

rozstrzygania sporów (ADR)⁶ jest więc jednym z logicznych rozwiązań⁷. **Z drugiej strony jest to sposób dochodzenia praw i rozstrzygania sporów, który wiąże się z ogromnym ryzykiem. Mimo iż sądy pełnią tu funkcję pomocniczą i kontrolną, mamy do czynienia z rozstrzyganiem sporów przez podmioty prawa prywatnego, czyli takie, które nie są w pełni kontrolowane przez organy władzy publicznej. Łatwo tu wskazać szereg pojawiających się niebezpieczeństw. Poza sprawiedliwą ochroną słabszych stron w stosunkach umownych w interesie publicznym leży także to, aby ta ochrona była zapewniona szybko, skutecznie i efektywnie. Spojrzenie na te wzajemnie przeciwstawne aspekty z perspektywy ochrony konsumenta i postępowania arbitrażowego również stanowi przedmiot niniejszej publikacji. Na pewno nie jest możliwe przeanalizowanie wszystkich tych aspektów, jednak autor stara się zdefiniować i poddać analizie jak najwięcej z nich.**

- 6 Należy jednocześnie stwierdzić, że postępowanie arbitrażowe i ADR są obecnie postępowaniami całkowicie innymi niż to było jeszcze do końca lat 80. ubiegłego wieku. **W czasach dwubiegunowego systemu globalnego, który podlegał ścisłemu politycznemu i wojskowemu podziałowi, w czasach wielu problemów politycznych głównym celem postępowania arbitrażowego i ADR było pokonywanie przede wszystkim problemów związanych z uznawaniem i wykonywaniem obcych orzeczeń. Z przyczyn**

---

⁶ Należy podkreślić, że podejście do ADR w poszczególnych kulturach prawnych jest koncepcyjnie odmienne. **Podczas gdy większość krajów opierających się na zasadach common law kwalifikuje postępowanie arbitrażowe do grupy alternatywnych metod rozstrzygania sporów (ADR), to większość krajów, które opierają się na zasadach civil law, wyłącza postępowanie arbitrażowe z ADR. W ten sposób podkreślają fakt, że postępowanie arbitrażowe stanowi alternatywę dla postępowania sądowego tak pod względem jego charakteru, jak i rezultatów. Wyroki trybunałów arbitrażowych są w większości przypadków traktowane na równi z wyrokami sądów. Nie powiedziec znaczy to jednak, że common law nie wniosków osiąga tego samego rezultatu. Dzieje się to jednak z innych – w sensie koncepcyjnym – powodów. W przypadku common law należy uwzględnić (w zależności od poszczególnych krajów), że wykonywanie władzy sądowniczej (przez sądy jako organy władzy publicznej) opiera się na stosunkach umownych, podobnie jak wykonywanie każdej innej władzy publicznej. W większości krajów civil law przyjmuje się natomiast, że władza publiczna wynika z suwerenności państwa będącej immanentną cechą „państwa” w rozumieniu prawa międzynarodowego, jak i z punktu widzenia prawa krajowego (wewnętrznego).**

⁷ A. Bělohávek, *Arbitration from Perspective of Right to Legal Protection and Right to Court Proceedings (the Right to Have One's Case Dealt with by a Court): Significance of Autonomy and Scope of Right to Fair Trial*, [w:] A. Bělohávek et N. Rozehnalová, *CYArb – Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration: The Relationship Between Constitutional Values, Human Rights and Arbitration*, Huntington (New York), JurisNet 2011, vol. I, s. 47–70, tu s. 47–49.